

Att Linnæus valde nejderna utanför Horns tull till mål för den första af dessa exkursioner, som omfattades med lifligt intresse och enligt sägnen väckte stort uppseende, då de talrika deltagarne blomsterprydda och under sång efter slutadt värf tågade genom Stockholms gator, kan väcka förvåning med hänsyn till ifrågasvarande traktens i våra dagar allt annat än natursköna tillstånd. Men den som tänker så, glömmer att förhållandena på 1730—40-talen, liksom långt in i nyare tid, voro helt olika mot nu. De västra delarna af Maria församling, nu fyllda med hyreskaserner, hvilka måhända äga berättigande från folkökningssynpunkter, men ingalunda tillfredsställa några skönhetskraf, voro blott glest bebyggda och upptogos i stället af utmarker, d. v. s. naturlig äng, här och hvar omväxlande med berg och vattensamlingar, samt af talrika trädgårdsanläggningar. Här låg sålunda ej långt från Hornsgatan den stora malmgården Zinkensdam, som ett par år före Linnæus' Stockholmsbosättning af faltmarskalken, friherre Hugo Johan Hamilton hade försålts till en kassör Robsahm och var märkvärdig för sin vidsträckt park och sina vackra blomsteranläggningar. Ej långt därifrån, vid slutet af Vollmar Yxkullsgatan, låg en annan större trädgård, som på Tillæus' karta kallas den grefliga Hornska och nu ägdes af assessorn, sedermera presidenten J. J. Vult von Steijern, som »icke missunnade beskedligt folk att där promenera», och vid hörnet af Björngårdsbrunnsgatan och Hornsgatan låg den vackra f. d. Sutherska trädgården, som på Linnæus' tid ägdes af Christopher Polhem, den ryktbare mekanikern. Vid Hornskroken var apotekaren Johan Michael Wirrwacks, som kort förut blifvit ägare

af apoteket Enhörningen, just i färd med att uppföra det af prydliga planteringar och en stor anläggning för medicinalväxter omgifna vackra stenhus med flyglar, som ännu finnes kvar och med många andra sådana i hufvudstadens utkanter och omgifningar delat äran att kallas »drottning Christinas jaktslott».*) Kom man utanför tullen, till trakterna vid Årstaviken, Liljeholmen, Räkningeholmen (nu Rejmersholm), Långholmen o. s. v., där nu talrika fabriksanläggningar och anstalter för storstadstrafiken, fångvården m. m. ej blott utrotat nästan all ursprunglig vegetation utan äfven grundligt omdanat landskapets orografi, så möttes man af samma naturskönhet och idylliska lugn som i hufvudstadens öfriga omgifningar. Löfångsfloran, ännu förekommande här och hvar i de angränsande Brännkyrka och Salems socknar, sträckte sig på Linnæus' tid ända in på Stockholms knutar, och det var sålunda på goda grunder, som han räknade nejden vid Horns tull till de blomsterrika parker och lundar.

De följande utflykterna ägde rum i andra af hufvudstadens omgifningar, och när turen kom till Kungsholmen försummade Linnæus säkerligen ej att hälsa på vännen Triewald, som bodde vid Handtverkaregatan och där hade en vacker trädgård och en stor mullbärsplantering samt på Mariebergs ägor ett sommarnöje eller »lustplats», hvilken kallades Silvieberg och efter några år af honom försåldes till franske ambassadsekreteraren Mondamair.

*) Sägner om den lärda och vittra drottningens passion för jakt och dennas lokalisering kunna i de flesta fall ej bevisas, och de äro troligen också lika löst grundade som t. ex. berättelserna om drottning Elisabeths af England vana att ömsa nattlinne på så godt som alla gamla värdshus i Londons omgifningar.

För Linnæus själf voro helt visst dessa exkursioner en glädje och rekreation, och de bidrogo antagligen till det goda humör, hvarmed han mottog Triewald, när denne i ofvannämnda välsignade tillstånd infann sig och begärde hans råd. Linnæus omfattade nämligen med stor ifver och lifligt intresse förslaget om en vetenskaps-akademis instiftande och var också den som satte fart i saken, såsom framgår af ett många år efteråt eller 1761 till det då florerande samfundets sekreterare P. W. Wargentin skrifvet bref, som ehuru förut tillgängligt i tryck*) på grund af den tillförlitliga framställningen af förloppet och den för afsändaren karakteristiska stilen här i sin helhet må anföras:

Min herre!

Af mig frågas om första upkomsten af wettenskaps academien; denna lämnas såsom hon wärkeligen skedde.

Så snart jag hemkom från mina resor 1738 blef jag besynnerligen bekant med cap. Triewald; som war wärkelig en artig man, nitälskande om det allmänna, war bekant med de fläste; hade lätt wid att tala och insinuera, och alltid dref fäderneslandets upkomst och att man borde se sig omkring, äfven som engelsmännen, för hvilka han hade stor kiärlek.

Under vår bekantskap talades dagel, huru en wettenskaps societet borde inrättas i Stockholm, som skrefwo endast om oekonomiske och practiske saker, och det på modersmålet, ty han war ej sjelf studerad och alltså war ej nöjd med wettenskaps societeten i Upsala, ehuru han war des ledamot, i hwilken han laxerade Pave bref, philologica etc. Han trodde, att jag synnerlig där till kunna bidraga med rön uti natural historien, at wij i hwar handling kunne få nogot där af infört, han förmente sig alltid wid mekaniska saker kunna præstera præstanda, och om wij togo där till några goda hus-hållare, så skulle den saken vara giord.

*) Såsom bilaga i *Fries' Linné*, d. I.

Han berättade att Baron Cederhielm och Baron Bielke för några år, om jag mins rätt för 4 à 5 år tillbakas, hållit på med lika sak, men att de desisterat, som de ej woro i stånd att fullförlia en sådan sak.

Hwar ewige gång wij woro tillsamans, eller råkades i staden, talte wij om detta projectet; tills jag äntelig sade honom att man borde begynna och tala mindre. Åfter några dagar berättade han mig, att han talat med Hr. Bar. v. Höpken, som jag ej kiände, och undrade hwad han kunne præstera; men Triewald berättade mig dennas stora ingenium, huru han woro den aldri bäste att uppsätta och regulera statuta och formen till societeten, hwilket högst fordrades.

Com. v. Alströmer bodde mitt i staden i sin swärfaders hus*), war en allmänt accrediterad man, och meriterad för så mycket godt han infördt i fäderneslandet. Hade wid denna warande riksdagen stor credit och triumpherade öfwer sine owänner; wij kommo öfwerens att taga honom i vårt sällskap, såsom den där war nitälskande om alla praktiska wettenskaper, god wärd, och hos hwilken wij kunne bequämligast samblas och menlöst om aftnarna förnöja oss under denna inrättning, som ej misshagade mig.

Triewald jag och B. Höpken kommo öfwerens att en afton gå till com. Alström; wij berättade vårt wäsende, som honom hiärtelig behagade, och wij finge där vårt hög quarter.

Wij funno först för godt att taga Bar. Cederhielm och St. Bielke i vår societet, äfter de för några år haft samma intention. Men B. Cederhielm war på landet, och aldrig i vår sambling. B. Bielke war med oss ett par gånger. Flere gånger samblades wij hos Alström, till des B. Höpken upsatt concept till statuta och wij hört detta föreläsas, och ändrade eller tillade hwad som tycktes.

Här på funno wij för godt att kasta lott om ordningen emellan oss 6; Triewald, jag, Höpken, Cederhielm, Alström, Bielke. Lotterna togos numrerade utur en hatt, och där äfter blef den ordning som i acterna synes. Samma afton togo wij lott om första præses och lotten föll på mig, som saluterades straxt, och kallades då president. Hr Bar. Höpken hade påtagit sig sjelfwilligt secreterare tjensten.

*) Jonas Alströmer war i sitt första äktenskap gift med den rike och högt ansedde köpmannen Johan Claëssons dotter Margareta.

Wij begynte våra samblingar uti det rum, som Triewald holt sina föreläsningar på riddarhuset, uti experimental physiquen.

Wij satte oss före heligt att aldrig för wänskap äller något annat intaga någon annor till ledamot än den wij woro öfwertygade kunna bidraga till nyttiga rön för acterne. Wij projekterade hwar sine ledamöter. Jag projecterade Reuterholm, Ehrensverd, Ribe, Sohlberg, Roberg, Celsius O., Moræus, Brandt, men Triewald projecterade Nordenberg, Celsius A., Sandberg, Stobé, Scheldon, Brandt, Polheim och andra.

Ännu war ej förordnat att någon oration skulle hållas wid præsidii afläggande, utan endast ett kort tahl och complement; men jag som ej kunde tala utan att tala om något, gjorde talet om Insecterne, som behagade, och därefter blef mode att orera om något bequämligt argument.

Bar. Höpken dref att wij finge Kongl. stadfästelse, utan att wij andre hade där af besvär.

Gr. Cronstedt antogo wij för räckenkapernas hushållande med våra acter.

Jag blef president först i Junii månad, och alltså kom att wara i 4 månader.

Wij gofwo då försäkrings skrifter att som ärlige swänske män göra vår forretning. Pr. Meldercreutz blef indragen, men måste och gå ut, för det han ej wille skrifwa en sådan försäkring, ty det ordet ärlige swänske män trodde han betyda hattpartie.

Mer ährindrar jag mig icke i hastighet.

C. Linnæus.

Detta bref, som allt sedan 1838 förvaras bland akademiens stiftelsehandlingar, lämnar så fullständiga upplysningar om det lärda samfundets tillkomst, att här blott må tilläggas, att dagen för den konstituerande sammankomsten var den 2 juni 1739 och att stiftarna omedelbart trädde i verksamhet, som till en början hufvudsakligen omfattade inval af lämpliga ledamöter. Redan den 9 och 16 juni höllos härför sammanträden, och under de nära fyra månader Linnæus

var preses invaldes 30 medlemmar, vid hvilkas antagande hans åsikt tycks ha varit bestämmande. Vid sammanträdet den 9 juni hemställde han nämligen, att »emedan han snart på någon tid wore nödsakad att göra en resa härifrån Stockholm i en viss angelägenhet, det ingen då i des frånvaro till ledamot antages», och häremot hade de öfriga intet att invända. Grundreglerna eller stadgarna hade utarbetats af Höpken, och den 5 september konfirmerade k. maj:t de lärda och nyttiga handlingar, som akademien redan börjat utgifva med det lofliga uppsåtet:

1:o) Att rensa deras faders språk ifrån alla främmande tillsatser och återkalla det uti sin förra renhet.

2:o) Att undersöka och utforska naturens hemligaste gömmor; att känna dess mångfaldiga foster, deras ymniga fortplantande och särskilda skötsel, jämte hvar och etts invärtes krafter och egentliga verkan.

3:o) Att frambringa behändiga och konstiga påfund till hvarjehanda arbetens lättande.

4:o) Att utforska kroppars tyngd, längd och bredd samt deras jämkning mot hvarandra.

5:o) Att hitta på medel till att kunna vara säker i storm och oväder; att icke irra eller förlora sig uti villaste hafvet, bland rusande böljor och farliga klippor: att af stjärnornas skick finna sitt hemvist och sin rätta hamn; att inom fasta murar veta afhålla en ostyrig fiende; att pryda land och städer med beqvämliga slott och hus.

6:o) Att uppodla och förbättra till eget och andras behof alla de gåfvor, som naturen skänkt Sveriges inbyggare i ymnighet; etc.

När detta program, som helt visst innebar åtskilligt annat och mer än laxerande af påfvens bref, stadfästes, hade en viktig förändring inträdt i Linnæus' lif och tillvaro. »En viss angelägenhet», som i juni månad, såsom ofvan nämnts, nödgade honom att på några veckor lämna Stockholm, var nämligen hans inträde i det äkta ståndet. Det hade ju gått honom så väl i händer, att han kunde sätta eget bo. Inom en månad hade han blifvit »*publicus Docens* på Riddarhuset med *pension*, *Medicus* wid *Amiralitetet* med lön, och förste *præses* af *Academien* med *distinction*». Hans inkomster kunde beräknas till 9,000 daler kpmt. om året, och sålunda »höll Linnæus före nu wara tid att fagna sig af sitt arbete och därför begära bröllop». Från vederbörande i Falun mötte intet hinder, och den 17 juni reste han från Stockholm, hvarefter han den 26 i samma månad »på sina Swärföräldrars gård wid Fahlun, Sweden, får äga sin återlängttade Brud Sara Elisabeth Moræa».*) Bröllopet firades med gammaldags fröjd och gamman, skrifver Fries, som tillägger, att det ej heller saknades bröllopsverser, hvari en Uppsalavän skämtar smått med brudgummens nya system och hans upptäckt af »en monandrisk lilja» i Dalarna. Ur de på k. akademitryckeriet i Uppsala tryckta verserna må följande anföras:

Herr Doctor I som möda haft
 At söka örters halt och kraft,
 Så at I hvar sin Maka gifvit;

*) *Fries* omtalar i en not hur J. J. von Littrow, en af Linnés utländska biografer, lämnar den öfverraskande uppgiften, att Linnæus äktade en viss »Madam Fahlun».

Förlåt om jag mig frihet tar,
Och säger det I sjelfver har
Af eder lära smittad blifvit.

Hur länge I och hölt uppå
At örtrens Kärlek veta få,
Ell' huru de sig sammanpara;
Så fick I lust att göra rön
Om ock uti Ert egit Kiön
En dylik eld skull' fintlig vara.

»Efter en månads nöje i Falun reser Linnæus åter till Stockholm, att bewaka sina antagne sysslor», och de nygifta togo i besittning den bostad, han hyrt och iordningställt i det s. k. Räntmästarehuset vid Slussen, mellan Skeppsbron och Järntorgsgatan. Som gift kunde Linnæus naturligtvis ej bo kvar hos Tessin, hvilket han i sin nu tryggade ekonomiska ställning ej heller behöfde, och för öfrigt skulle det Tessinska palatset nu stängas. Efter riksdagens slut hade nämligen herr grefven och landtmarskalken åtagit sig uppdraget att såsom ambassadör begifva sig till Paris, för att under den rådande politiska krisen och med anledning af de två europeiska alliansernas täflan om Sveriges bistånd bevaka fosterlandets intressen, och han afreste under sommaren till bestämmelseorten, ledsagad af sin maka, en stor tjänstepersonal och grefvinnans unga fränka, den vackra och behagfulla Charlotta Fredrika Sparre, hvilken inom Paris-societeten och vid hofvet i Versailles förvärfvade det smickrande namnet »La Rose» och som efter hemkomsten skulle under flera decennier såsom grefvinna von Fersen och moder till två af de tre gracerna vid Gustaf III:s hof spela en framstående roll inom Stockholms förnäma värld. Den unga damen,

hvars fader var grefvinnan Tessins kusin och styfmoder Tessins syster, hade några månader vistats i Tessinska huset, och det var nog med saknad, som Linnæus sade henne och det grefliga paret farväl och önskade dem lycka på resan; men som vanligt hade han mycket annat att tänka på, och för öfrigt upptogos väl hans intressen nu mest af hans egen lycka och det nygrundade hemmet.

Det ännu i våra dagar kvarstående, fastän ombyggda Räntmästarehuset har fått sitt namn efter k. räntmästaren Börje Olofsson Cronberg, som dog år 1673 och vid sidan af sin tjänst idkade handel och hade sitt väl inrättade kontor i huset. Detta tycks på hans tid och under 1700-talet egentligen ha bestått af två fastigheter, upptagande hela eller större delen af kvarteret Achilles. Enligt utanskriften på ett bref år 1740 från Johan Gottfried Gleditsch bodde Linnæus i den del af komplexet, som kallades Lilla Räntmästarehuset och var belägen vid Skeppsbron. Om den våning, han där förhyrde, föreligga inga uppgifter, men man kan med visshet antaga, att densamma med hänsyn till såväl praktiken som herr doktors kärlek till natur och vida vyer ej var belägen åt gården utan åt hamnen, med fri och vidsträckt utsikt öfver Strömmen och Södermalms af småhus och täppor fyllda höjder, såsom bakgrund till den pittoreska och ej som nu vandaliserade Stadsgården. Uppgiften är af intresse äfven därför att den bekräftar de osäkra meddelandena i mantals- och taxeringslängderna för 1739—40. I dessa omtalas nämligen en doktor »N. Lennæus» såsom boende i huset, och fastän stockholmarnas okunnighet om den riktige Linnæus' person och betydelse kan

göra en sådan felskrifning förklarlig, skulle man dock kunna känna sig tveksam, huruvida det verkligen var han, om man ej visste att någon doktor Lennæus på den tiden icke fanns i vare sig Stockholm eller hela Sverige och om icke den samtida »bakugnslängden» för Nikolai församling innehölle den viktiga anmärkningen, att angående »Medicinæ doktoren N. Lennæus» skulle »efter berättelse vara skrivit till Uppsala». Det var förmodligen efter prästbetyg och andra papper, hvilka Linnæus under sin utrikesvistelse ej bekymrat sig om, men som han nu såsom bofast i Stockholm behöfde. Men för öfrigt bestyrkes hans tillvaro i Råntmästarehuset till fullo af den bestämda adressuppgiften å Gleditsch's bref.

Fastigheten ägdes på Linnæus' tid af assessorn Olof Ahllöf och beboddes af ett stort antal hyresgäster, tillhörande medelklassen och folk i anspråkslösa villkor: handelsmännen Johan Eyre och Carl Wreth, tolagsbokhållaren A. Ekmark, änkefruarna Steinmayer och Middendorf, magister Serlachius, kanslisten Simon Meissner och auskultanten Jonas Meissner, kaffekokaren Finn Hollsten Hobel, packhuskarlen Christian Kaleski och jungfru Fröberg, »som informerar sig färdighet i syning». Det var sålunda en föga lysande, men antagligen ganska hedervärd societet, som tillika med en rätt talrik samling drängar, kontorspojkar och pigor, utgjorde det nygifta parets närmaste omgifning, och doktors hushåll bildade ej något undantag från den rådande anspråkslösheten, ty dess enda tjänsteande var pigan Barbro, antagligen en Faluflicka, som gjort fru Sara Lisa sällskap till hufvudstaden.

Sedan de nygifta tagit sitt bo i besittning, blef

det väl en af Linnæus' första omsorger att orientera sin unga maka i Stockholm, med hvilket hon nu antagligen gjorde den första bekantskapen, samt införa henne i sitt umgänge. Hur detta aflöpte kan lämpligen skildras i samband med några erinringar om den rastlösa och mångsidiga verksamhet, Linnæus utvecklade under senare halfåret 1739 och under de omkring ett och ett halft år, herrskapet därefter var bosatt i Stockholm.

Dessförinnan må emellertid meddelas några utdrag ur de få bevarade bref af eller till Linnæus, som hänföra sig till den första perioden af hans Stockholmsvistelse, och innehålla något af intresse för kännedomen om denna.

Den 15 mars 1739 uppvaktade Linnæus sin gamle vän och lärare professor Olof Rudbeck med en skrifvelse *), som mest, liksom i allmänhet hans bref till andra än sina närmaste släktingar, rör sig om vetenskapliga angelägenheter, men äfven innehåller följande meddelande af allmänna intresse: »Många ändringar äro nu i Stockholm och allt i rörelse; nytt allt för mycket, dock allom bekant». Det är tydligen på händelserna vid riksdagen, systemförändringen, Arvid Bernhard Horns störtande och hattpartiets seger, som Linnæus här syftar. Såsom boende hos Tessin och ofta i beröring med medlemmarna af nämnda parti, kunde han ju ej undgå att höra talas om politiken, hvilken han emellertid personligen med sin obenägenhet för bråk och intriger stod utanför. Uttrycket »nytt allt för

*) Aftryckt af *Ährling* i *Carl von Linnés svenska arbeten. I. Bref till svenskar; nr 258.*

mycket» tyder dock på, att han kände sig obehagligt berörd af hvad som passerat.

I maj hade Linnæus glädjen att i Stockolm sammanträffa med sin gynnare och vän domprosten Olof Celsius, ty i ett den 18 i samma månad dateradt bref*) skrifver denne och tackar »kiärligen för sidsta fägnesamma umgänge» och omtalar därefter, hur den värk, hvaraf han förut lidit i vänstra sidan eller höften, efter återkomsten till Uppsala från hufvudstaden hade flyttat sig till högra sidan. Han uppehåller sig där efter vid sin måg, pastor Biörcks oroande sjukdom och anbefaller honom i Linnæus' vård samt ber därpå sin vän, då han någon gång går förbi Kungsträdgården, titta in i orangeriet och se efter hvad ett där i en balja växande träd, som »the ther kalla Ceder», egentligen är. Det kan ej vara af en ceder från Libanon, det ser jag på bladen, tillägger domprosten, som för öfrigt till omväxling meddelar hur han vid sina fåbodar påträffat »squamaria» (vätterosen, *Lathræa squamaria*) samt »wälluktande violer» och vid Uppsala blommande åkerbär (*Rubus arcticus*). Dessa meddelanden kunna ju synas skäligen obetydliga, men de glädde utan tvifvel Linnæus, som midt uppe i sträfvan den för sin utkomst ingalunda blifvit otrogen sin kärlek till botaniken.

Bland de utländska korrespondenterna under ifrågasvarande tid må särskildt nämnas Albert von Haller, den berömde professorn i anatomi och botanik vid universitetet i Göttingen. Denne hade den 24 novem-

*) *Bref och skrivelser af och till Carl von Linné.* Utg. af Upsala universitet. Afd. I, d. V, sid. 262.

ber 1738 afsändt ett bref, som vållat åtskilliga miss-
tolkningar och gifvit upphof till romantiserade utlägg-
ningar af Linnæus' första stockholmstid. Skrifvelsen
innehöll nämligen en uppmaning till Linnæus, »af hvil-
ken Flora hoppas mera än af någon annan botaniker»,
att återvända till ett mildare klimat samt ett löfte af
Haller att söka förskaffa honom sin professur i Göt-
tingen, hvilken Haller stod i begrepp att lämna för
att bosätta sig i sitt hemland Schweiz. Många af
Linnæus' biografer ha med anledning häraf uppgifvit, att
han i förtviflan öfver sin bekymmersamma ekonomiska
ställning redan efter några veckors vistelse i Stockholm
var betänkt på att antaga anbudet och öfvergifva foster-
landet.*) Men Fries har visat, att Hallers bref, som
hade skickats till Sverige med en resande tysk präst,
ej kom Linnæus tillhanda förrän den 12 augusti 1739,
eller omkring nio månader försenadt, då förhållandena
hade så förändrats, att han hvarken behöfde eller ville
reflektera på erbjudandet. Han sände därför Haller
en varm tacksamhetsskrifvelse, och han underrättade
honom äfven, liksom andra vänner i utlandet, om den
framgång han vunnit och den lycka, som beskärts
honom genom att vara gift och ha fått sitt eget hem.

Det hör alltså till fantasiens område, då en af
våra skalder, som för öfrigt på ett synnerligen vackert
och pietetsfullt sätt i bunden form skildrat Linnés
underbara lefnadssaga**), låter i »Linnæus och Triewald»
den förre till en början hålla en monolog, däri han i
missmod bland annat klagar:

*) Linné. *Lefnadsteckning*. Del. I; sid. 252.

**) H. Säterberg. *Blomsterkonungen. Bilder ur Linnés lif*.
Sthlm 1879.

"En lärjunge af Boerhave i Holland'
 Med denna skylt uppå min dörr *), för visso
 Jag hade väntat mig ett rikligt tillopp
 Af sjuklingar, som sökte råd och hjälp
 Hos läkarn ur den store mästarns skola;
 Men allt förgäfves! Ingen dristar lämna
 Sitt lif uti en okänd främlings händer —»

och därefter förklarar sig besluten att följa Hallers
 uppmaning. Lyckligtvis kommer Triewald, gör före-
 ställningar häremot och meddelar, att Tessin intres-
 serar sig för Linnæus, hvarpå under dialogens fortsätt-
 ning och den enes tvekan, den andres öfvertalningar,
 en betjänt från landtmarskalken anländer med ett bref,
 innehållande underrättelse att Linnæus blifvit utnämnd
 till amiralitetsläkare, och allt slutar väl. — Det ohisto-
 riska i förloppet torde framgå af den framställning,
 som här ofvan lämnats om Linnæus' första visst icke
 lysande men ingalunda förtviflade stockholmstid. Någon
 skuld därför faller emellertid ej på den älsklige skal-
 den i fråga; han har blott omskrifvit en gammal tra-
 dition, som först Fries' kritiska forskning och omfat-
 tande kännedom om allt som rör Linné beröfvat dess
 tillsatser af dikt och öfverdrift.

*) Det skulle vara af stort intresse att veta, huruvida denna
 uppgift har någon verklig grund eller blott är en "licentia poetica",
 men härom har skalden ej lämnat någon upplysning.